

See discussions, stats, and author profiles for this publication at: <https://www.researchgate.net/publication/285828167>

Akseki (Antalya) ilçesindeki bazı bitkilerin yerel adları ve etnobotanik özellikleri

Article · March 1998

CITATIONS

47

READS

885

1 author:

Ahmet Duran

Selcuk University

339 PUBLICATIONS 2,393 CITATIONS

SEE PROFILE

Some of the authors of this publication are also working on these related projects:

Apiaceae [View project](#)

Smyrniium Gladiolus [View project](#)

Akseki (Antalya) ilçesindeki bazı bitkilerin yerel adları ve etnobotanik özellikleri

Ahmet DURAN

Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Biyoloji Bölümü
71450 Yahşıhan-KIRIKKALE

Özet

Bu çalışma Antalya'nın Akseki ilçesinde yapılmıştır. Akseki yöresinde yayılış gösteren bazı bitkilerin çeşitli amaçlara yönelik kullanımları ve yerel isimleri araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Etnobotanik, yerel bitki isimleri, Antalya, Türkiye

Local names and ethnobotanical features of some plants in the district of Akseki (province of Antalya)

Abstract

This study had been realised in Akseki a town of Antalya province. In the region there had been a searching about some plants surrounded the area and in addition there had been searched their names and their usage in many different ways.

Key Words: Ethnobotanic, local plants' name, Antalya, Turkey

Giriş

Bitkilerle tedavi yöntemi insanlık tarihi kadar eskidir (1). Tarih boyunca nesilden nesile aktarılan deneyim ve tedavi yöntemleri bu alandaki birikimleri oluşturmaktadır (2,3). Bugün hastalıkların tedavisinde doğal olmayan maddelerin kullanımı önemli yer tutmaktadır. Ancak yapılan araştırmalar Avrupa ve Amerika'da olduğu gibi yurdumuzda da biyolojik kökenli ilaçlara karşı ilginin arttığını göstermektedir (2). Bu nedenle bitkisel droglara olan talep her geçen gün artmaktadır. Yine de tıbbi bitkilerden yeterince faydalandığımız söylenemez (4,5).

Bir çok Avrupa ve Uzakdoğu ülkesinde hastalıkların tedavisi modern tıbbın yanında bitkisel droglarla da yapılmaktadır (6). Ham drog ihtiyacının karşılanması için tıbbi bitkilerin yetiştirildiği alanlar gün geçtikçe artmaktadır (6). Ülkemizde ise ham droglar genellikle doğal bitkilerden karşılanmaktadır. Bunların halka ulaştırılması çoğunlukla aktarlar vasıtasıyla olmaktadır (7). Ancak bu yöntem çok sağlıklı bir yol değildir. Son yıllarda bir çok tıbbi bitkinin çayları sağlıklı şartlarda üretilerek sunulmaktadır. Bu durum bitkisel drogların sağlanması bakımından olumlu bir gelişmedir.

Bu çalışma ile yörede asırlardır devam eden etnobotanik kültürü ortaya konularak, farklı bölgelerde yaşayan insanların hizmetine ve bilgisine sunulmuş olacaktır.

Materyal ve Yöntem

Bu araştırma 1994-1997 yılları arasında Akseki'de yapılan floristik ve ekolojik araştırmalarla birlikte gerçekleştirilmiştir. Yöre halkı tarafından kullanılan ve özellikle doğal olarak yetişen bitkilerin etnobotanik özellikleri ve yerel isimleri derlenmiştir. Bu çalışmada yeralan bitkilerin yerel isimleri ve etnobotanik özellikleri Akseki'nin Çukurköy, Çaltılıçukur, Pınarbaşı, Güzelsu ve Taşlıca köylerinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bitkilerin yerel isimleri ve etnobotanik özellikleri yöre halkına gösterilerek belirlenmiştir. Bulgular bölümünde önce bitkinin Latince adı verilmiştir. Bunu sırasıyla yazarı, familyası, yerel adı, toplayıcı adı ve toplayıcı numarası izlemiştir (8,9). Son olarak, varsa, bitkinin etnobotanik özellikleri belirtilmiştir (2,10). Bitki örnekleri GAZİ herbaryumunda saklanmaktadır.

Bulgular

Akseki ilçesi Orta Toroslar üzerinde, dağların denize bakan güney yamaçlarında yer alır. Çalışma alanı 550 m den başlayarak 2430 m ye kadar yükselir. Yükseltinin değişimine bağlı olarak vejetasyon katlarında ve bitki formasyonlarında da değişiklik olmaktadır. Çalışma alanındaki bu durum floristik zenginliği artırmaktadır.

Yapılan bu araştırma ile bölgede yetişen bazı bitkilerin tıbbi, ekonomik, aromatik, gıda ve endüstriyel amaçlı kullanım alanlarının olduğu belirlenmiştir.

Araştırma alanı ve civarındaki yerleşim yerlerinde özellikle *Juniperus oxycedrus* subsp. *oxycedrus*, *Cupressus sempervirens*, *Cedrus libani*, *Pinus brutia*, *Clematis flammula*, *Rosa canina*, *Viscum album*, *Tamus communis*, *Sideritis libanotica*, *Artemisia absinthium*, *Myrtus communis*, *Thymbra spicata* ve *Tilia rubra* gibi bitkiler tıbbi amaçlı kullanılmaktadır. *Galanthus elwesii*, *Rhus coriaria*, *Laurus nobilis*, *Pistacia terebinthus*, *Orchis anatolica*, *Satureja cuneifolia* gibi bir çok bitkinin yöre halkı için ekonomik değeri vardır. Ayrıca baharat, besin kaynağı, süs bitkisi, hayvan yemi, çit bitkisi, odun ve kereste gibi ihtiyaçların karşılanmasında kullanılan çok sayıda bitki vardır. Bölge halkı tarafından değişik amaçlar için kul-

lanılan bitkilerin yerel isimleri ve kullanım alanları şöyledir:

1. *Juniperus drupacea* Lab. (Cupressaceae): Ayı ardıcı, A. Duran 1970.

Meyveleri kışın aylar tarafından besin olarak kullanılır. Ayrıca meyveleri kaynatılarak pekmez elde edilir. Bu pekmez kuvvet verici olarak günde iki tatlı kaşığı alınır. Odununun kuru distilasyonu ile çıkarılan katran antiseptik olarak haricen kullanılır. Kozalaklarından tesbih yapılır.

2. *Juniperus oxycedrus* L. (Cupressaceae): Mal ardıcı, Akardıc, A. Duran 1789.

Dallarının kuru distilasyonu ile elde edilen ardıc katranı cilt hastalıklarında haricen kullanılır. Kozalakları ezilip bal ile karıştırılır. Elde edilen karışım soğuk algınlığı ve kalp yetmezliği için dahilen kullanılır. Kerestesinden tel direği ve çit kazığı yapılır.

3. *Cupressus sempervirens* L. (Cupressaceae): Andız, A. Duran 3360.

Odununun kuru distilasyonu ile elde edilen katran sıvısı, hayvanlarda ve arı kovanlarında parazitlere karşı haricen kullanılır. Ayrıca hayvanlarda bağırsak gazlarının giderilmesinde dahilen kullanılır.

4. *Juniperus foetidissima* Willd. (Cupressaceae): Kar ardıcı, Yavla ardıcı, A. Duran 1821.

Özellikle kereste ve odunundan faydalanılır.

5. *Juniperus excelsa* (Cupressaceae): Kokar ardıc, Karaardıc, A. Duran 2118.

Yörede çok yaygın olması nedeniyle kereste ve odunu en fazla kullanılan bitkiler arasındadır.

6. *Abies cilicica* (Ant. & Kotschy) Carr. subsp. isaurica Coode & Cullen (Pinaceae): Ladin, İledin, A. Duran 2325.

Odun ve kereste olarak kullanılır. Dalları kışın kesilerek hayvanlara yem (yiyecek) olarak verilir. Gövdesinin dışında biriken reçineden sakız yapılır.

7. *Cedrus libani* A. Rich. (Pinaceae): Katran, A. Duran 3320.

Kerestesi çok değerlidir. Gövdesinin kuru distilasyonu ile elde edilen sarı katran cilt hastalıklarında antiseptik olarak haricen kullanılır. Kene, bit, sinek gibi haşaratların öldürülmesinde etkilidir. Arı kovanlarındaki parazitlere karşı da (püskürtülerek) kullanılmaktadır.

8. *Pinus brutia* L. (Pinaceae): Sam, İsam, Çam, A. Duran 3045.

Odunu ve kerestesi yaygın olarak kullanılır. Çırasının distilasyonu ile "pese" elde edilir. Pese el ve ayaklardaki çatlak ve yarıklarına sürülerek iyileştirilmesinde, karın bölgesine sürülerek karın ağrıların giderilmesinde ve zeytin yağı veya mazotla karıştırılarak hayvanların kanını emen sineklere karşı kullanılır. Çam reçinesi, sakız ve ağrı kesici olarak, tomurcukları da kaynatılıp içilerek sakinleştirici ve balgam

söktürücü olarak kullanılmaktadır.

9. *Clematis flammula* L. (*Ranunculaceae*): Bahar, A. Duran 4112.

Yaprakları ezilerek, ağrılı ve iltihaplı yerlere sarılarak tedavi edici olarak kullanılır.

10. *Isatis tinctoria* L. (*Cruciferae*): Eğri boyn, A. Duran 3350.

Gelişmesinin ilk dönemlerinde toplanan taze yaprakları salata olarak kullanılır.

11. *Nasturtium officinale* R. Br. (*Cruciferae*): Gerdeme, A. Duran 3376.

Yaprakları yeşil salata olarak kullanılır.

12. *Rhus coriaria* L. (*Anacardiaceae*): Sumak, A. Duran 3008.

Ekşi olan meyveleri baharat olarak kullanılır. Yaprakları derilerin tabaklanması ve kumaşların boyanmasında kullanılır. Yaprakları toplanıp, kurutulularak satılır. Yöre halkı için ekonomik değeri vardır.

13. *Rhamnus pyrellus* O. Schwarz (*Rhamnaceae*): Karadiken, A. Duran 3275.

Gövdesinden kirman (teker) yapılır. Bitkinin dikenli olmasından dolayı dalları kesilerek çit yapımında kullanılır. Meyveleri müshil yapıcı olarak dahilen kullanılır.

14. *Berberis crataegina* DC. (*Berberidaceae*): Karamuk, A. Duran 3139.

Meyveleri taze ve kurutulmuş halde yenir. Yine meyveler hoşaf, şerbet ve reçel yapımında kullanılır. Ayrıca köklerinin ateş düşürücü etkisinden dolayı dahilen kullanılır.

15. *Styrax officinalis* L. (*Styracaceae*): Tesbih, A. Duran 2223.

Meyvelerinden tesbih yapılır. Yaşlı ağaç gövdelerinin toprağa yakın yerlerinde reçine benzeri (balsam) salgıları birikir. Yörede "künnük" adı verilen bu madde mevlitlerde kömür üzerinde yakılarak (buhur) camide dolaştırılır. Güzel kokusu etrafa yayılır. Ayrıca çiçeklerinin çok tatlı olması nedeniyle emilir. Hayvan yemi olarak da kullanılır.

16. *Rubus sanctus* Schreber (*Rosaceae*): Böğürtlen, A. Duran 3090.

Meyveleri taze halde yenir. Şurubu yapılır. Taze yaprakları kaynatılıp içilerek kabız yapıcı ve idrar söktürücü olarak kullanılır.

17. *Paliurus spina-christi* Miller (*Rhamnaceae*): Çaltı, A. Duran 1689.

Meyveleri kabız yapıcı ve idrar söktürücü olarak dahilen kullanılır. Ayrıca meyveleri nazar ve süs için kullanılır. Dikenlerinin sert ve kancalı özelliğinden dolayı çit yapımında kullanılır.

18. *Cornus mas* L. (*Cornaceae*): Yabani kiraz, Delice kiraz, A. Duran 2111.

Meyvelerinden yöresel bir yemek olan "ekşi tarhana" yapılır. Ayrıca meyveleri taze olarak yenir veya reçel yapılır.

19. *Rosa canina* L. (*Rosaceae*): İtburnu, Kuşburnu, A. Duran 2155.

Meyveleri kaynatılıp çay olarak içilir. Grip ve nezle gibi rahatsızlıklara karşı kullanılır. Nadiren meyvelerinden reçel yapılır.

20. *Viscum album* L. (*Loranthaceae*): Güvelek, A. Duran 2110.

Dal ve yaprakları tansiyon düşürücü olarak kullanılır. Ayrıca hayvanlara yem olarak verilir. Meyveleri insanlar için zehirlidir.

21. *Laurus nobilis* L. (*Lauraceae*): Tehnil, A. Duran 3337.

Meyvelerinden elde edilen yağ, romatizmal ağrılarda ağrılı yerlere sürülerek kullanılır. Yaprakları ise yemeklere koku verici ve iştah açıcı olarak katılır. Yöre halkı yapraklarını toplayıp, kurutarak satmaktadır. Ekonomik değeri vardır.

22. *Sorbus umbellata* (Desf.) Fritsch (*Rosaceae*): Gevik elması, A. Duran 1827.

Kaynatılan yaprakları çay olarak içilir. Damar sertliğine karşı ve nefes açıcı olarak kullanılır.

23. *Urtica dioica* L. (*Urticaceae*): Isırgan, A. Duran 1814.

Taze sürgünler pişirilip sebze olarak tüketilir. Son yıllarda tohumlarının kanser hastalığına karşı tedavi edici olduğu düşüncesi yaygındır.

24. *Tamus communis* L. (*Dioscoreaceae*): Ölüm körü, A. Duran 3658.

Yumru şeklindeki rizomları ezilerek romatizmal ağrılarda haricen kullanılır.

25. *Sideritis libanotica* Labill. (*Labiatae*): Yavla çayı, A. Duran 3163.

Yörede en çok sevilen ve tercih edilen çaydır. Yayla çayı haznu kolaylaştırıcı, iştah açıcı, gaz giderici, yatıştırıcı, ishali önleyici olarak ve soğuk algınlığına karşı kullanılır.

26. *Sideritis arguta* Boiss. & Heldr. (*Labiatae*): Köv çayı, A. Duran 2966.

Bu bitki *Sideritis libanotica* gibi kullanılmakta ve tüketilmektedir. Ancak daha az tercih edilir.

27. *Anthemis chia* L. (*Compositae*): Papatya, Garga çiçeği, A. Duran 2063.

Çiçekleri kurutulup kaynatılarak içilir. Solunum yolu rahatsızlıklarının tedavisinde kullanılır.

28. *Artemisia absinthium* L. (*Compositae*): Acı vaysan, A. Duran 3366-B.

Kurutulmuş çiçekleri doğrudan ya da kaynatılarak mide ağrılarının giderilmesinde dahilen kullanılır.

29. *Myrtus communis* L. (*Myrtaceae*): Murt, A. Duran 3357.

Meyveleri taze ya da kurutularak yemiş olarak tüketilir. Yapraklarından elde edilen çay içilerek yüksek kolesterolün düşürülmesinde kullanılır. Dalları bayramlarda mezarlara dikilir. Yine dalları sepet örülmesinde kullanılır.

30. *Helichrysum pamphylicum* Davis & Kupicha (*Compositae*): Bevaz kurna, A. Duran 3076.

Kuru çiçeklerinin kaynatılmasından elde edilen çay böbrek taşlarının düşürül-

mesinde kullanılır.

31. *Thymbra spicata* L. (Labiatae): Karakekik, A. Duran 3584.

Yaprakları kaynatılıp çay olarak içilir. İştah açıcı ve göğsü yumuşatıcı olarak bilinir. Bu bitkinin uçucu yağı astım, öksürük, bademcik iltihabı ve ağrılara karşı kullanılır.

32. *Cyclotrichium organifolium* (Boiss.) Manden. & Scheng. (Labiatae): Sunanesi, A. Duran 2935.

Yaprak ve çiçekleri Ada çayı (*Sideritis libanotica*) ile karıştırılır. Çok az kaynatılarak içilir. Karın ağrılarına karşı etkilidir.

33. *Portulaca oleracea* L. (Portulacaceae): Tokmağan, A. Duran 3033.

Taze yaprakları pişirilerek ya da salata olarak kullanılır. Bağırsak solucanlarının düşürülmesinde ve kabızlığın önlenmesinde dahilen kullanılır.

34. *Ferulago trachycarpa* Boiss. (Umbelliferae): Casır, A. Duran 3157.

Toprak altı organlarının ve yapraklarının ezilmesiyle elde edilen sıvı mide rahatsızlıklarında ve iştah açıcı olarak dahilen kullanılır.

35. *Origanum saccatum* P.H. Davis (Labiatae): Bavır çayı, A. Duran 3196.

Çiçek ve yaprakları çok az kaynatıldıktan sonra çay olarak içilir.

36. *Cyclamen cilicium* Boiss. & Heldr. (Primulaceae): Sevtan kabalağı, A. Duran 3281.

Yunuruları kadın hastalıklarında iltihap giderici olarak kullanılmaktadır. Ayrıca saksılara süs bitkisi olarak da ekilmektedir.

37. *Mentha x piperita* L. (Labiatae): Nane, A. Duran 3243.

Baharat ve iştah açıcı olarak kullanılır. Nane çayı, nezle ve grip gibi rahatsızlıklara karşı ferahlık verir.

38. *Plantago lanceolata* L. (Plantaginaceae): Damar otu, A. Duran 3058.

Yapraklarının kaynatılması ile elde edilen sıvının şeker hastalığına karşı etkili olduğu söylenmesine rağmen kullanımı yaygın değildir.

39. *Pistacia terebinthus* L. (Anacardiaceae): Cıtırık, A. Duran 3228.

Taze sürgünleri besin olarak, meyvesi de taze veya kurutulduktan sonra yemiş olarak tüketilir. "Çöre" olarak bilinen meyvesinden elde edilen yağ hem yemeklerde hem de eklem ve kasların yumuşatılmasında haricen kullanılır. Ayrıca bu bitkiye "Antep fıstığı" (*Pistacia vera* L.) aşılanarak ekonomik değeri artırılmaktadır.

40. *Stachys lavandulifolia* Vahl (Labiatae): Tüvli çay, A. Duran 2520.

Yaprakları ve çiçekleri kaynatılıp çay olarak içilir.

41. *Tilia rubra* DC. (Tiliaceae): İhlamur, A. Duran 3220.

Çiçekleri ve taze yaprakları kaynatılarak çay olarak içilir. Soğuk algınlığı ve nezle karşı kullanılarak ferahlık sağlanır.

42. *Fontanesia phylliraeoides* Labill. (*Oleaceae*): Sarı çubuk, A. Duran 1954.

Kışın yapraksız olan ince dalları kesilerek hayvanların altına serilir. Hayvanları ıslak zeminden ve soğuktan korur.

43. *Astragalus creticus* Lam. (*Leguminosae*): Geven, A. Duran 3134.

Toprak seviyesinden kesilen bitki gövdeleri yakılarak ezilir ve hayvan yemi olarak kullanılır.

44. *Lonicera etrusca* Santi (*Caprifoliaceae*): Dokuz donlu, A. Duran 1727.

İnce dal ve gövdelerinden tesbih yapılır.

45. *Crataegus monogyna* Jacq. (*Rosaceae*): Kızılcık, A. Duran 2201.

Meyveleri besin olarak kullanılır.

46. *Acer hyrcanum* Fisch. & Mey. (*Aceraceae*): Simsir, A. Duran 4100.

Bu bitkinin kereste ve odunları çok serttir. Bu özelliğinden dolayı gövdelerinden kaşık ve tarak yapılır. Yapraklı dalları kesilerek hayvanların beslenmesinde kullanılır.

47. *Quercus coccifera* L. (*Fagaceae*): Pinar, A. Duran 1956.

Yaprak ve meyveleri hayvan yemi olarak kullanılır. Dayanıklı düzgün ince gövdelerinden kazma, kürek, ve balta sapı yapılır.

48. *Juglans regia* L. (*Juglandaceae*): Ceviz, A. Duran 1962.

Yeşil meyva kabukları yün boyamada, kerestesi mobilyacılıkta kullanılır. Yaprakları ciltteki siivilcelerin giderilmesinde haricen etkilidir. Tohumları da kuruyemiş olarak tüketilir.

49. *Prunus x divaricata* Ledeb. (*Rosaceae*): Dağ eriği, Sarı erik, A. Duran 2298.

Doğal olarak yetişen bu bitkinin meyveleri kaynatılarak yöreye özgü "tarhana" yapımında kullanılır.

50. *Valeriana dioscoridis* Sm. (*Valerianaceae*): Coban zurnası, A. Duran 2366.

Bitki gövdesinin taze sürgünleri besin olarak tüketilir.

51. *Arbutus andrachne* L. (*Ericaceae*): Kocaağac, A. Duran 2089.

Meyveleri nadiren besin olarak tüketilir. Yaprakları da hayvanların beslenmesinde kullanılır.

52. *Cercis siliquastrum* L. (*Leguminosae*): Gelin vemişi, A. Duran 3574.

Tatlı olan çiçekleri besin olarak kullanılır.

53. *Orchis anatolica* Boiss. (*Orchidaceae*): Salep, A. Duran 2109.

Yumruları toplanarak satılır. Nadiren besin olarak kullanılır. Yöre halkı için ekonomik değeri büyüktür.

54. *Tragopogon longirostris* Bisch. ex Schultz Bip. (*Compositae*) Teke sakalı, A. Duran 2224.

Bitkinin taze gövdesi besin olarak kullanılır.

55. *Lathyrus setifolius* L. (*Leguminosae*): Büllü baklası, A. Duran 2184.

Taze meyveleri ve olgun tohumları besin olarak tüketilir.

56. *Scorzonera mollis* Bieb. (*Compositae*): Katır tırnağı, A. Duran 2413.

Toprak altı organları besin olarak kullanılır.

57. *Polygonum cognatum* Meissn. (*Polygonaceae*): Gıbışgan, A. Duran 2599.

Yapraklarından salata ve yemek yapılarak besin olarak tüketilir.

58. *Solenanthes stamineus* (Desf.) Wettst. (*Boraginaceae*): Yavla tütüni, A. Duran 2727.

Yaprakları kurutularak çok ince kesilir ve tütün olarak kullanılır.

59. *Cicer isauricum* P.H.Davis (*Leguminosae*): Yabani nohut, Gevik tuzu, A. Duran 2973.

Tohumları nadiren besin olarak kullanılır.

60. *Sorghum x drummondii* (Nees ex Steudel) Millspaugh & Chase (*Gramineae*): Süptürge darısı, A. Duran 3025.

Meyveleri hayvan yemi olarak, gövdesi de süptürge yapımında kullanılır.

61. *Helianthus annuus* L. (*Compositae*): Günebakan, Gün aşığı, A. Duran 2999.

Yapraklar, kapitulum ve küçük meyveler hayvan yemi olarak, büyük meyveler de kuruyemiş olarak kullanılır.

62. *Vigna unguiculata* (L.) Walp. (*Leguminosae*): Dene bölce, A. Duran 3038.

Meyveleri sebze olarak kullanılır. Olgunlaşan meyvelerin tohumları da besin olarak tüketilir.

63. *Cirsium lappaceum* (Bieb.) Fischer. (*Compositae*): Esek diken, A. Duran 3185.

Bitkiler çiçek açmadan kesilerek kurutulur. Daha sonra dövülerek elde edilen saman hayvan yemi olarak kullanılır. Taze sürgünleri nadiren besin olarak tüketilir.

64. *Michauxia campanuloides* L' Hér. ex Aiton (*Campanulaceae*): Keci biciği, A. Duran 4141.

Bitki gövdesi taze döneminde besin olarak kullanılır.

65. *Morus nigra* L. (*Moraceae*): Ekin dududu, A. Duran 3230.

Meyveleri taze olarak tüketilir. Ayrıca "şurup" olarak bilinen meyve suyu yapılır. Şurup, ağız içi yaraların tedavisinde kullanılır.

66. *Ocimum basilicum* L. (*Labiatae*): Festiken, Fesleğen, A. Duran 3256.

Taze ya da kurutularak yemeklerde lezzet verici olarak kullanılır. Ayrıca üzüm pekmezinin yapılmasından hemen sonra içine konularak güzel kokulu olması sağlanır.

67. *Chondrilla juncea* L. (*Compositae*): Sakız otu, Esek otu, A. Duran 3234.

Toprağa yakın bölgesinden kesilen bitkilerin bu bölgesinde süt salgıları birike-
rek katılaşır. Katılaşan bu salgılar sakız olarak kullanılır.

68. *Satureja cuneifolia* Ten. (*Labiatae*): Yavla kekiği, A. Duran 3290.

Yapraklarının kaynatılması ile elde edilen çay üst solunum yolu rahatsızlıkları-
nın tedavisinde kullanılır. Ayrıca ızgara ve et yemeklerine tat verici olarak katılır.

69. *Ephedra major* Host. (*Ephedraceae*): Süpiürge otu, A. Duran 3291.

Süpiürge yapımında kullanılır.

70. *Marrubium vulgare* L. (*Labiatae*): Yav otu, A. Duran 3928.

Yün ve pamukların parçalara ayrılmasında kullanılan "yav" aracının ipine sürü-
lürse, yün ve pamuk parçalarının ipe yapışmasını önler.

71. *Arundo donax* L. (*Gramineae*): Gargı, Kargı, A. Duran 3327.

Bitki gövdeleri sepet örülmesinde ve tezgah dokumacılığında gerekli olan "ma-
sır" yapımında kullanılır.

72. *Asphodelus aestivus* Brot (*Liliaceae*): Ciris otu, A. Duran 3355.

Yumru şeklindeki bitki köklerinin ezilmesinden sağlanan sıvı "çiriş" ayakkabı
yapıştırıcısı olarak kullanılır.

73. *Lolium persicum* Boiss. & Hohen. ex Boiss. (*Gramineae*): Eres, A. Duran
3626.

Buğdayın içinde fazla bulunması durumunda, yapılan ekmele insanı uyutmakta
ya da zehirlemektedir. Hayvanlarda da zaman zaman aynı etki görülür.

74. *Scandix pecten-veneris* L. (*Umbelliferae*): İğnelik otu, A. Duran 2431.

Taze yapraklarından salata yapılır.

75. *Nerium oleander* L. (*Apocynaceae*): Avu, Ağu, A. Duran 3961.

Süs bitkisi olarak dikilir. Meyveli dallarının nazara karşı etkili olduğuna inanılır.
Özellikle evlerin dışına ve avlu kapılarına asılır.

76. *Bunium microcarpum* (Boiss.) Freyn (*Umbelliferae*): Yalık, A. Duran 3939.

Toprak altı yumruları besin olarak kullanılır.

77. *Passiflora caerulea* L. (*Passifloraceae*): Çarkifelek, A. Duran 4128.

Süs bitkisi olarak kullanılır.

78. *Periploca graeca* L. (*Asclepiadaceae*): Garipler urganı, A. Duran 4139.

Sepet yapımında kullanılır.

79. *Ceratonia siliqua* L. (*Leguminosae*): Keci boynuzu, A. Duran 4155.

Meyveleri besin olarak tüketilir.

80. *Smyrniurn connatum* Boiss. & Kotschy (*Umbelliferae*): Baldıran, A. Duran
4154.

Kökleri besin olarak kullanılır.

81. *Rumex crispus* L. (*Polygonaceae*): Alabada, A. Duran 2532.

Yapraklarından sarma yapılarak beslenmede kullanılır.

82. *Astragalus lusitanicus* Lam. (*Leguminosae*): Bağla, A. Duran 2300.

Bitki çiçeklenme döneminde zehirlidir. Bu dönemde yenilen bitkiler hayvanları zehirlemekte hatta bazılarını öldürmektedir.

83. *Medicago orbicularis* (L.) Bart. (*Leguminosae*): Bitcik, Paralık, A. Duran 3551.

Meyveler taze dönemde besin olarak kullanılır. Ayrıca meyveleri süs olarak da kullanılmaktadır.

84. *Trigonella gladiata* Stev. (*Leguminosae*): Mercan bitkisi, A. Duran 3556.

Tohumları ipliğe dizilerek süs eşyası olarak kullanılır. Meyvelerin güzel kokusundan dolayı eşyaların arasına konularak kokması sağlanır.

85. *Celtis glabrata* Steven ex Planchon (*Ulmaceae*): Divan, A. Duran 3096.

Meyveleri yemiş olarak tüketilir.

86. *Allium scorodoprasum* L. (*Liliaceae*): Yavla sarımsağı, A. Duran 2727.

Toprak altı gövdeleri parçalanarak vücuda sürülür. Kokusundan sineklerin uzaklaşması sağlanır.

87. *Juncus gerardi* Loisel (*Juncaceae*): Mazı otu, A. Duran 2563.

Bu bitkinin yaprakları erkek incir meyvelerinin (mazı) dizilmesinde ip olarak kullanılır.

88. *Vitex agnus-castus* L. (*Verbenaceae*): Havıt, A. Duran 1972.

İnce gövdeleri sepet örmede kullanılır.

89. *Galanthus elwesii* Hooker fil. (*Amaryllidaceae*): Dağ nergizi, Kardelen A. Duran 2090.

Soğanları ihraç edilir. Süs bitkisi olarak ekilir. Yöre halkı için ekonomik değeri büyüktür.

90. *Phillyrea latifolia* L. (*Oleaceae*): Kesme, A. Duran 2143.

Hayvan yemi olarak kullanılır. Nadiren zeytin aşısı yapılır.

91. *Fraxinus ornus* L. (*Oleaceae*): Gavur oklavası, A. Duran 3575.

Genç ve ince fidanların dalları 360° kıvrılarak bağlanır. Bu dallar kalınlaşınca kesilerek sabanlarda kullanılır.

92. *Muscari muscarimi* Medikus (*Liliaceae*): Sümbül, A. Duran 2073.

Güzel kokulu çiçekleri toplanıp vazolara konur. Nadiren çiçekleri yenir.

93. *Spartium junceum* L. (*Leguminosae*): Borcak, A. Duran 2437.

Süpürge olarak kullanılır. Ayrıca dalları kesilerek çardak yapılır, incir ve üzüm

gibi taze meyvelerin kurutulmasında kullanılır.

94. *Calicotome villosa* (Poiret) Link (*Leguminosae*): Deve dikeni, A. Duran 2116.

Dalları kesilerek tarla kenarlarındaki çitlerin yapımında kullanılır.

95. *Lamium garganicum* L. (*Labiatae*): Ballık, A. Duran 3995.

Çiçeklerinin tatlı olması nedeniyle nektarları emilir.

96. *Gladiolus illyricus* W.Koch (*Iridaceae*): Acı ciğdem, A. Duran 2404.

Yumruları besin olarak kullanılır.

97. *Crocus biflorus* Miller (*Iridaceae*): Ciğdem, A. Duran 3489.

Yumruları taze olarak veya közde pişirildikten sonra besin olarak tüketilir.

98. *Orchis coriophora* L. (*Orchidaceae*): Su salebi, A. Duran 3642.

Yumruları toplanarak satılır. Yöre halkı için ekonomik değeri vardır.

99. *Gynandris sisyrinchium* (L.) Parl (*Iridaceae*): Keklik ciğdemi, A. Duran 3386.

Yumruları besin olarak kullanılır.

100. *Pyrus elaeagnifolia* Pallas (*Rosaceae*): Boz armut, A. Duran 1923.

Meyveleri besin olarak tüketilir.

101. *Ophrys argolica* Fleisch. apud Vierh. (*Orchidaceae*): Bevaz salep, A. Duran 3483.

Yumruları toplanarak satılır. Yöre halkı için ekonomik değeri vardır.

102. *Zea mays* L. (*Gramineae*): Mısır, Sümek darı, A. Duran 3272.

Tohumları besin olarak tüketilir. Taze gövde ve yaprakları hayvan yemi olarak kullanılır. Ekonomik değeri vardır.

103. *Panicum miliaceum* L. (*Gramineae*): Darı, Tavuk darısı, A. Duran 3040.

Tohumlarından un yapılarak beslenmede kullanılır. Ayrıca hayvan yemi olarak da kullanılır. Ekonomik değeri vardır.

Çalışma alanı ve civarında sadece süs bitkisi olarak kullanılan bitkiler şunlardır:

104. *Tulipa armena* Boiss. (*Liliaceae*): Lale, A. Duran 2749.

105. *Iris purpureobracteata* B.Mathew & T.Baytop (*Iridaceae*): Yavla zambağı, A. Duran 2755.

106. *Iris germaniaca* L. (*Iridaceae*): Mor zambak, A. Duran 2154.

107. *Iris albicans* Lange (*Iridaceae*): Bevaz zambak, A. Duran 2304.

108. *Ipomoea purpurea* (L.) Roth (*Convolvulaceae*): Sarmasık, A. Duran 3255.

109. *Sternbergia lutea* (L.) Ker-Gawl. ex Sprengel (*Amaryllidaceae*): Sarı nergiz, A. Duran 3328.

110. *Robinia pseudoacacia* L. (Leguminosae): Akasva, A. Duran 3274.

111. *Viola odorata* L. (Violaceae): Menekse, A. Duran 3367.

Çalışma alanı ve civarında çeşitli organları hayvan yeni olarak kullanılan bitkiler şunlardır:

112. *Clematis cirrhosa* L. (Ranunculaceae): Bahar, A. Duran 4112.

113. *Clematis vitalba* L. (Ranunculaceae): Acı tevek, A. Duran 3270.

114. *Smilax aspera* L. (Liliaceae): Silcan, A. Duran 1690.

115. *Convolvulus arvensis* L. (Convolvulaceae): Yavılğan, A. Duran 1718.

116. *Vicia cracca* L. (Leguminosae): Yonca, A. Duran 2783.

117. *Cichorium intybus* L. (Compositae): Eşek otu, A. Duran 1802.

118. *Sceseli gummiiferum* Pallas ex Smith (Umbelliferae): Çasır göbeği, A. Duran 3209.

119. *Aegilops biuncialis* Vis. (Gramineae): Tavsan biviği, A. Duran 1807.

120. *Ostrya carpinifolia* Scop. (Corylaceae): Firek, A. Duran 1894.

121. *Muscari armeniacum* Leichtlin ex Baker (Liliaceae): Domuz soğanı, A. Duran 2746.

122. *Psoralea bituminosa* L. (Leguminosae): Zilfir, A. Duran 2403.

123. *Coronilla grandiflora* Boiss. (Leguminosae): Bovnuzlu dücük, A. Duran 3219.

124. *Dorycnium pentaphyllum* Scop. (Leguminosae): Gernevük, A. Duran 1941.

125. *Eryngium bourgatii* Gouan (Umbelliferae): Çakır diken, A. Duran 3012.

126. *Ephedra campylopoda* C. A. Meyer (Ephedraceae): Uluma, A. Duran 3260.

127. *Lupinus varius* L. (Leguminosae): Acı bakla, A. Duran 3545.

128. *Quercus infectoria* Olivier (Fagaceae): Gerpelit, A. Duran 3603.

129. *Colutea melanocalyx* Boiss. & Heldr. (Leguminosae): Patlangıc, A. Duran 4001.

130. *Phleum subulatum* (Savil Aschers & Graebn) (Gramineae): Sümbül otu, A. Duran 3614.

131. *Scorpiurus muricatus* L. (Leguminosae): Kovun dücüğü, A. Duran 3568.

132. *Vicia bithynica* L. (Leguminosae): Öküz baklası, A. Duran 3621.

133. *Trifolium cherleri* L. (Leguminosae): Tokalı dücük, A. Duran 3632.

134. *Bromus japonicus* Thumb. (Gramineae): İve otu, A. Duran 1747.

135. *Onobrychis caput-galli* (L.) Lam. (Leguminosae): Bitirak, Pitrak, A. Duran 3642.

136. *Medicago rigidula* (L.) All. (*Leguminosae*): Topuzlu pıtrak, A. Duran 3645.
137. *Hedera helix* L. (*Araliaceae*): Kara vaprak, A. Duran 3810.
138. *Onobrychis armena* Boiss. & Huet. (*Leguminosae*): Kırmızı kavton, A. Duran 3870.
139. *Phleum montanum* C.Koch (*Gramineae*): Tilki kuyruğu, A. Duran 4018.
140. *Crepis foetida* L. (*Compositae*): Keklik otu, A. Duran 3748.
141. *Polygonum arenastrum* Bor. (*Polygonaceae*): Bağırsak otu, A. Duran 1704.
142. *Ononis spinosa* Boiss. (*Leguminosae*): Ölemez, A. Duran 1798.
143. *Gonocytisus angulatus* (L.) Spach (*Leguminosae*): Yağlı borcak, A. Duran 3193.
144. *Pisum sativum* L. (*Leguminosae*): Dağ baklası, A. Duran 3558.
145. *Trifolium resupinatum* L. (*Leguminosae*): Hıyar dücüük, A. Duran 2562.
146. *Convolvulus betonicifolius* Miller (*Convolvulaceae*): Büyük yavılğan, A. Duran 3879.
147. *Osyris alba* L. (*Santalaceae*): İnce borcak, A. Duran 3323.
148. *Brachypodium sylvaticum* (Hudson) P.Beauv. (*Gramineae*): Bavır çavırı, A. Duran 2950.
149. *Hordeum bulbosum* L. (*Gramineae*): Çavdar otu, A. Duran 2587.
150. *Digitaria sanguinalis* Heister ex Haller (*Gramineae*): Köv göcüren, A. Duran 3264.
151. *Cynodon dactylon* (L.) Pers. (*Gramineae*): Avrık otu, A. Duran 3232.
152. *Koeleria cristata* Pers. (*Gramineae*): Yavla çavırı, A. Duran 4032.
153. *Centaurea iberica* Trev. ex Sprengel (*Compositae*): Çakır diken, A. Duran 2598.

Yöresel adları olduğu halde özel bir kullanım alanı olmayan bitkiler şunlardır:

154. *Asparagus acutifolius* L. (*Liliaceae*): Kuşkonmaz, A. Duran 1692.
155. *Marrubium globosum* Montbret & Aucher ex Benth. (*Labiatae*): Çavla, A. Duran 1825.
156. *Cuscuta planiflora* Ten (*Cuscutaceae*): Gökten yağın, A. Duran 1714.
157. *Dianthus zonatus* Fenzl (*Caryophyllaceae*): Karanfil, A. Duran 2925.
158. *Phlomis grandiflora* H.S. Thompson (*Labiatae*): Karağan, A. Duran 3667.
159. *Euphorbia kotschyana* Fenzl (*Euphorbiaceae*): Sütlük, A. Duran 1837.
160. *Digitalis ferruginea* L. (*Scrophulariaceae*): Zibirtme, A. Duran 2901.
161. *Salix alba* L. (*Salicaceae*): Söğüt, A. Duran 2342.
162. *Arum dioscoridis* Sm. (*Araceae*): Yılan burcağı, A. Duran 4012.

163. *Papaver rhoeas* L. (*Papaveraceae*): Gelincik, A. Duran 2436.
164. *Cotinus coggyria* Scop. (*Anacardiaceae*): Catlağan, A. Duran 2243.
165. *Agrostemma githago* L. (*Caryophyllaceae*): Ekin ebesi, A. Duran 2444.
166. *Cistus creticus* L. (*Cistaceae*): Pamuklu, A. Duran 2474.
167. *Anchusa azurea* Miller (*Boraginaceae*): Siğir dili, A. Duran 2477.
168. *Rhamnus libanoticus* Boiss. (*Rhamnaceae*): Yavla cevizi, A. Duran 1702.
169. *Astragalus angustifolius* Lam. (*Leguminosae*): Kör geven, Karın geveni, A. Duran 2861.
170. *Daphne oleoides* Schreber (*Thymelaeaceae*): Yavla havazası, A. Duran 2900.
171. *Daphne gnidioides* Jaub. & Spach (*Thymelaeaceae*): Ilavaza, A. Duran 3042.
172. *Chenopodium foliosum* (Moench) Aschers. (*Chenopodiaceae*): Köpek üzümü, Yavla üzümü, A. Duran 2871.
173. *Quercus vulcanica* (Boiss. & Heldr. ex) Kotschy (*Fagaceae*): Kasnak meseşi, A. Duran 2918.
174. *Ptilostemon chamaepeuce* (L.) Less. (*Compositae*): Avı avağı, A. Duran 3236.
175. *Sideritis perfoliata* L. (*Labiatae*): Esek cavi, A. Duran 3191.
176. *Inula viscosa* (L.) Aiton (*Compositae*): Sümenit, A. Duran 3225.
177. *Bupleurum subuniiflorum* Boiss. & Heldr. (*Umbelliferae*): Sevtan vağı, A. Duran 3049.
178. *Hibiscus trionum* L. (*Malvaceae*): Yabani bamya, A. Duran 3258.
179. *Iris pamphylica* Hedge (*Iridaceae*): Yoğurt otu, A. Duran 3405.
180. *Amygdalus graeca* Lindley (*Rosaceae*): Taş pıvamu, Taş bademi, A. Duran 3333.
181. *Alnus orientalis* Decne. (*Betulaceae*): Karaağac, A. Duran 3400.
182. *Turgenia latifolia* (L.) Hoffm. (*Umbelliferae*): Demir pıtrak, A. Duran 3631.
183. *Vaccaria pyramidata* Medik (*Caryophyllaceae*): Ekin ebesi, A. Duran 3616.
184. *Lolium subulatum* Vis. (*Gramineae*): Su eresi, A. Duran 3627.
185. *Bryonia cretica* L. (*Cucurbitaceae*): Dağ karpuzu, A. Duran 3739.
186. *Verbascum glomerulosum* Hub.-Mor. (*Scrophulariaceae*): Siğir kuvruğu, A. Duran 1942.
187. *Datisca cannabina* L. (*Datisceae*): İnsan sevdiği, A. Duran 4137.
188. *Ampelopsis orientale* (Lam.) Planchon (*Vitaceae*): Arap üzümü, A. Duran

1816.

189. *Tribulus terrestris* L. (*Zygophyllaceae*): Domuz pıtrağı, A. Duran 3029.

190. *Scrophularia myriophylla* Boiss. & Heldr. (*Scrophulariaceae*): Kokar çasır, A. Duran 3901.

191. *Mentha longifolia* (L.) Hudson (*Labiatae*): Yarpız, A. Duran 3020.

192. *Arceuthobium oxycedri* (DC.) Bieb. (*Loranthaceae*): Ardıç güveleği, A. Duran 2110.

193. *Platanus orientalis* L. (*Platanaceae*): Biladan, A. Duran 3047.

194. *Populus nigra* L. (*Salicaceae*): Selvi, A. Duran 3843.

195. *Allium orientale* Boiss. (*Liliaceae*): Kara soğan, A. Duran 2782.

Tartışma ve Sonuç

Araştırma alanından toplam 195 bitkinin yöresel isimleri belirlenmiştir. Bu bitkilerden 29'u gıda, 27'si tıbbi, 7'si baharat, 15'i de endüstriyel ve ekonomik amaçlı olarak kullanılmaktadır. Diğer bitkiler ise hayvansal besin kaynağı ve yöre halkının günlük ihtiyaçlarının karşılanmasında yararlanılmaktadır (11).

Akseki ve civarından bitkilerin yerel isimleri ve etnobotanik özellikleri ile ilgili Özçelik (12) ve Yeşilada vd. (13) tarafından yapılmış iki çalışma vardır. Bunlardan Özçelik, Akseki yöresinde yetişen 41 bitkinin yerel adları ve kullanılışlarını vermiştir (12). Özçelik'in makalesinde yer alan bitkilerden 23'ü bu çalışmadaki bitkilerle aynıdır. Diğer 18 bitkinin 16'sı farklı, 2'si de cins düzeyinde verildiği için değerlendirilmemiştir. Yine Özçelik'in makalesinde yer alan 18 yerel ad ortaktır. Bu yerel isimler *Gök nar*, *Katran*, *Ardıç*, *Çıtırık*, *Keçi boynuzu*, *Böğürtlen*, *İt burnu*, *Murt*, *Kara yaprak*, *Yavşan*, *Koca ağaç*, *Ağu*, *Hayıt*, *Karağan*, *Havaza*, *Güvelek*, *Sütlege*n ve *Isırgan*'dır (12). Ancak bu yerel bitki adlarının çoğunluğu ülkemizin bir çok farklı bölgesinde de aynı adlarla bilinmektedir.

Bitkilerin etnobotanik özellikleri karşılaştırılınca, Özçelik'in çalışmadaki 18 bitkinin çalışmamızdaki bitkilerle kısmen ya da tamamen aynı amaçlara yönelik olarak kullanıldığı belirlenmiştir (12).

Yeşilada vd.'nin Güney Anadolu'nun geleneksel halk ilaçları ile ilgili global bir çalışması Akseki'yi de kapsamaktadır. Bu çalışmada 66 bitkinin yerel isimleri ve kullanılışları incelenmiştir (13). Bu bitkilerden sadece dört tanesi Akseki ve civarından toplanmıştır. Bu bitkiler *Juniperus oxycedrus*, *Sideritis libanotica*, *Stachys lavandulifolia* ve *Pinus brutia*'dır. Bu bitkilerden *Sideritis libanotica*, *Stachys lavandulifolia* ve *Pinus brutia*'nın tedavi amaçlı yerel kullanılışları ile çalışmamızda tespit ettiğimiz yerel kullanılışları kısmen ya da tamamen birbirine benzemektedir. Bu üç bitkinin yerel isimleri de çalışmamızdaki yerel isimlerle aynıdır (13).

Çağımızda sentetik ilaçların pahalı olması ve yan etkilerinin bulunması nedeniyle insanımızın tıbbi bitkilere olan talebi her geçen gün artmaktadır. Ancak yurdumuzda bitkisel drogların veya ekstrelerinin ilaç olarak kullanımı yeterli düzeyde değildir.

Ülkemizde kullanılan ilaçların sadece % 6'sı yüksek bitkilerden elde edilen droglardır. Bu oran Almanya'da % 16, Rusya'da ise % 33 düzeyindedir (4). Yurdumuzda bitkisel drog veya ekstrelerinin tedavi amaçlı kullanımları daha da geliştirilmelidir.

Tıbbi bitkilerden elde edilen ham droglar, içerdikleri biyolojik maddeler nedeniyle sentetik ilaçlara göre daha kolay özümленmektedir (6). İyi hazırlanmış bitkisel drogların tedavi amaçlı kullanımı sentetik ilaçlarda olduğu gibi yaygınlaştırılmalıdır.

Bu araştırmamızda doğal zenginlik kaynaklarımızdan birisi olan bitkilerimizin bilinmeyen bazı bitkisel değerleri ortaya konulmuştur. Bitkiler aleminde yapılacak yeni araştırmalar bitkilerin yaşantımızdaki yerini ve önemini daha da artıracaktır.

Kaynaklar

1. BAYTOP, A., *Farmasötik Botanik Ders Notları*, İst. Üniv. Yayınları No: 3637, Ecz. Fak. Yayın No: 53, İst.-1996.
2. SEZİK, E., Avrupa Ülkelerinde Bitkilerle Tedavi Yaygınlaşıyor, *Bilim ve Teknik*, 24: 278, 45, 1991.
3. YILDIRIMLI, Ş., Munzur dağlarının (Erzincan-Tunceli) ağaç ve çalı türleri ile bunların kullanım değerleri, *OT Sistemantik Botanik Dergisi*, 1: 1, 23-40, 1994.
4. BAYTOP, T., *Türkiye'de Bitkiler ile Tedavi*, İst. Üniv. Yayınları No: 3255, Ecz. Fak. Yayın No: 40, İst.-1984.
5. ÖZTİĞ, F., *Faydalı Bitkiler*, İst. Üniv. Yayınları No: 1673, Fen Fak. Yayın No: 107, İst.-1971.
6. BAYAR, A., GÜVENSEN, A., ÖZDEMİR, F. ve ÖZTÜRK, M., Muğla ilindeki bazı türlerin etnobotanik özellikleri, *OT Sistemantik Botanik Dergisi*, 2: 1, 151- 160, 1995.
7. BİNGÖL, F., Some drug samples sold in the herbal markets of Ankara, *OT Sistemantik Botanik Dergisi*, 2: 2, 83-110, 1995.
8. BAYTOP, T., *Türkçe Bitki Adları Sözlüğü*, Türk Dil Kurumu Yayınları: 578, Ank.-1994.
9. DAVIS, P.H., *Flora of Turkey and the East Aegean Islands*, Vol. 1-10, Edinburgh 1965-1988.
10. İLÇİM, A. ve VAROL, Ö., Hatay ve K. Maraş illerindeki bazı bitkilerin etnobotanik özellikleri, *OT Sistemantik Botanik Dergisi*, 3:1, 69-74, 1996.
11. DURAN, A., Türkçede bazı bitki adlarının verilış sebepleri, *Türk Dili, Dil ve Edebiyat Dergisi*, 1998/1, Sayı: 555, Mart 1998.
12. ÖZÇELİK, İL., Akseki yöresinde doğal olarak yetişen bazı faydalı bitkilerin yerel atları ve kullanılışları, *Doğa TU Botanik D.*, 11: 3, 316-321, 1987.
13. YEŞİLADA, E., HONDA, G., SEZİK, E., TABATA, M., KOTO, K., IKESHIRO, Y., Traditional medicine in Turkey IV. Folk medicine in the Mediterranean subdivision, *Journal of Ethnopharmacology*, 39:31-38, 1993.